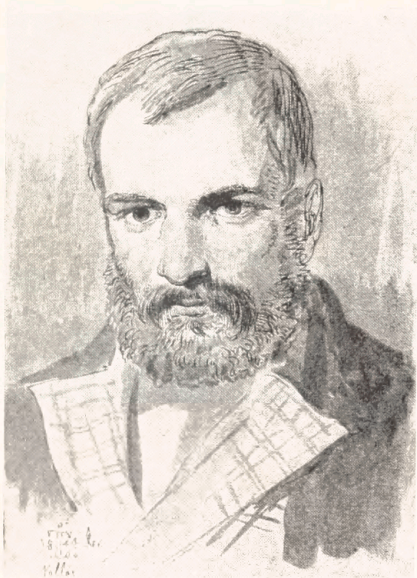

OPLYSNINGER OM TIDLIGE ILLUSTRATIONER AF LORENZ FRÖLICH

L. Frølich. Tegnet af J. Th. Lundbye. 1844.

Nu da Frølichs store efterladte Brevsamling er gennemset, staar nye Oplysninger til Raadighed vedrørende Serier af Frølichske Ungdomsarbejder, der har haft særlig Betydning for dansk Bogillustration. Det er disse gennem Brevene opsamlede ny Holdepunkter, der i Forbindelse med hvad Originaltegninger til Illustrationerne lærer os, er Genstand for efterfølgende Meddelelser. – Den ene Serie er Uglspil-Illustrationerne, som den foretagsomme A. C. F. FLINCH bestilte til det flot anlagte Illustrationsværk, han paatænkte at udgive, men ikke formaaede at gennemføre. Den anden langt vigtigere Serie, er den, der først i 1852 bestiltes af en anden Xylograf, Flinchs ældste Elev AXEL KITTENDORFF og hans Medarbejder J. AAGAARD, en Bestilling, som

begeistrede Frølich til den Række ypperlige Billeder til Fædrelandets Sagn og tidligste Historie, der pryde Fabricius' Danmarkshistorie i første Udgave. Da Frølich i Oktober 1900 fyldte firsindstyve Aar, udgav vor Forening en Aargang af »Bogvennen«, hvis væsentligste Indhold var en stærkt illustreret Fortegnelse af PIETRO KROHN over Frølichs Illustrationer, Raderinger m. m. – For de udenlandske Illustrationers Vedkommende blev der fra Dresden stillet til Raadighed H. BÜRCHNERS Samling af Jugend-Kalendere, i hvilke han under Billederne havde skrevet Kunstnernes Navne. Det tør derfor antages, at Frølichs Bidrag til disse Bøger er rigtigt opført i Fortegnelsen, thi ingen vidste bedre Besked end Bürchner, der havde fungeret som Billedredaktør og udført Træsnittene til disse Bøger. Et enkelt Arbejde fra Dresdener-Tiden kjendte vi dog ikke i 1900, men det vil her blive omtalt. Fra Pariser-Forlæggeren J. HETZEL blev der ydet Foretagendet en lignende Hjælp. – Hvad Frølichs i Hjemmet trykte Illustrationer angaar, tør Krohns Fortegnelse staa fuldt til troende. Dog har der indsneget sig enkelte Fejltagelser, hvor han er gaaet efter andres Hukommelse eller mundtlige Meddelelser. Frølich selv stillede alle sine Samlinger til Raadighed, men gav blankt op, naar det gjaldt at stedfæste i vanskelige Tilfælde, – og det gjælder ogsaa Uglspiltegningerne. Krohn gaar (se Fortegnelse S. 12 Nr. 15) ud fra, at Frølich ved sin Afrejse til Tyskland har givet Flinch de Billeder, han den Gang havde tegnet paa Stokken, til Udførelse i Træsnit. Krohn kjendte ikke Frølichs Brevsamlinger og Optegnelser, hvoraf vi nu med Sikkerhed ved, at han ikke havde begyndt Illustrationerne i Kjøbenhavn, men at han under sit Ophold i Dresden (¹¹/₁₁ til ⁵/₁₂ 1840) tegnede syv Uglspil-

Skitse til Uglspil som Flyvekunstner. München 1841. Ikke spejlvendt paa Stokken. (Rom II S. 25).

Billeder, alle paa Papir, og gjorde Serien færdig i München ved Midsommertid 1841. Fra München stammer de Billeder, han selv, efter Xylograf Flinchs Opfordring, har tegnet paa Stokken, men de er ikke talrige. (Se Bogen: Lorenz Frølich I, 1920 S. 49, 53, 65 og Flinchs Brev af ³¹/₇ 41 S. 66). Heller ikke KARL MADSEN har kjendt alle Breve vedrørende dette Spørgsmaal, særlig ikke Flinchs, da han skrev sin Redegjørelse for Uglspil-Udgaven, men derimod har han benyttet de Oplysninger, der fandtes i Lundbyes Breve til Frølich i München (Karl Madsen: J. T. Lundbye 1895 S. 111-124). – Om Uglspil-Bogen siger Karl Madsen i et Forord til N. C. Roms sidste Udgave: »Uglspeils Historier bringer de Illustrationer, der for 75 Aar siden er udført til denne Bog. De har baade Interesse ved Kunstnernes

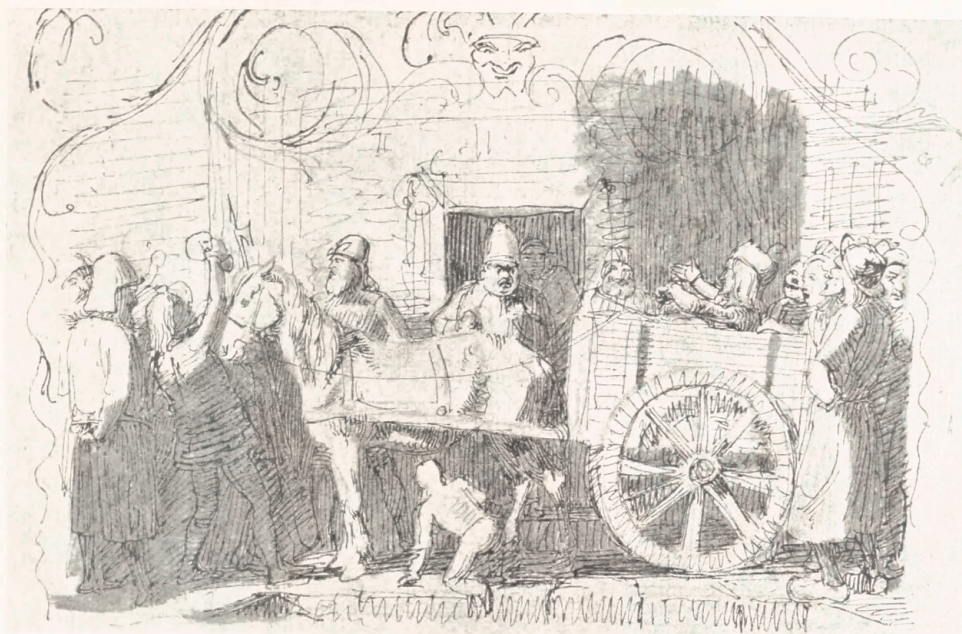

Skitse til Uglspeil hos Smedene. München 1841. Spejlvendt paa Stokken. (Rom I S. 20).

Navne [Frølich, Lundbye og Skovgaard], og fordi de betegner det 19. Aarhundredes første danske Forsøg paa at skabe et Illustrationsværk med Træsnit«. – Angaaende Arbejdets Forløb giver efterfølgende Uddrag af Flinchs Breve til Frølich nærmere Oplysninger.

Under ¹⁹/₃ 41 skriver Flinch til München: »Gode Hr. Frølich! Begge Deres Breve, det første fra Dresden og det andet fra München, har jeg modtaget, tilligemed de deri værende Tegninger, hvorfor jeg takker Dem meget. Jeg havde troet, at det nu skulde været forbi med Tegninger til Ugelspeil, men Forfatteren [Claudius Rosenhoff?] har atter sendt Klader til to Capitler og har endda trøstet mig med, at der kommer endnu flere. Jeg havde vel tænkt ei at ville bebyrde Dem med disse, men da Interessen i den senere

Tid er voxet meget hos alle, som har seet hvad der er færdigt til denne vor Uglspeil, og jeg jo derfor har Dem ene at takke, er jeg ængstelig at lade andre componere til de endnu resterende Capitler. Jeg sender Dem derfor her i Brevet de to nævnte Klader med det Haab at De godhedsfuldt vil fuldende det paabegyndte Værk. I det Tilfælde, at de gjør Tegningerne, og De i München kan faa Buxbom, som ere præparerede for Xylografer, kunde De maaske straks tegne dem derpaa . . . Lundbye har i sit sidste Brev til Dem sendt en Deel af vore Arbejder her fra Værkstedet, men forglemt tre som hermed følger . . . Hvad synes De om den Fremgang lille Henneberg har gjort? – men hvad synes Dem om den Iver, hvormed Lundbye i den senere Tid har taget sig af mit Værksted? det er et Gode, som jeg i mange Aar har savnet, og hvorfor jeg maae blive i evindeligt Gjæld til ham. Han er lutter Træskjærer, det vil sige tegner, skaffer tegnet, corrigerer, kort sagt tager sig af alt, som om det var hans eget; Skovgaard hjælper mig ogsaa betydelig . . . « *5/5 41*: » Med denne Leilighed, hvormed jeg haaber at den hele Ladning Aftryk [af Træsnit] skal komme Dem gratis i Hænde, tillader jeg mig atter, stolende paa Deres Beredvillighed at sende Dem tre nye Opgaver til Compositioner. . . . jeg stoler paa, at den Mand, der billedlig kunde give os Uglspils Tanker, ogsaa vilde kunne finde paa noget til dette Capitel. Af de her medfølgende Aftryk er de to Uglspiller udførte af Rothweiler og den Uglspil, som drikker, af mig selv, de fem Ornamentter af Henneberg, Bekjendtgjørelsen om Uglspil af mig selv, efter Winstrups Tegning [se efterst. Gjengivelse af Vindusplakaten]. Det første Hæfte af mine xylografiske Blade følger ogsaa med, tilligemed noget fra Lundbye, som jeg ikke veed Beskeed om . . . « *Juni 1841*: » Deres Brev af 24. Mai har jeg modtaget tilligemed de tegnede Klodser. At disse i alle Maader er ganske fortrinlige, er ikke alene min Mening, men enhver af de Kunstnere, som har seet dem, især dem med Tuuche udførte finder man ganske mageløse. Nu skal jeg ogsaa gjøre mig Flid for at gjøre hver Streg, Punct og Prik saaledes, som de ere tegnede . . . De Dem tilsendte Aftryk af Træsnit er alle tegnede paa Træet, hvormed d'Hrr. Lundbye, Skovgaard, [A. C.] Lunde og [L. A.] Smith har været mig behjælpelig, jeg selv har tegnet en Deel af de smaa Arabesker og Rothweiler under Skovgaards Veiledning har tegnet Uglspil som Tjener og paa Sottesengen (Munkens Hoved skal blive rettet). Hvad nu Bekjendtgjørelsen angaaer, da smerter det mig meget, at De er saa utilfreds med deres Navns Nævnelse, men jeg troer, at jeg tildeels maae kunne finde en Undskyldning deri, at alle have erklæret Tegningerne som særdeles gode, jeg veed vel, at jeg burde have spurgt Dem om Tilladelse, men ingen af de andre Herrer havde noget at indvende derimod, og jeg troer dog at Lundbye, saafremt han havde meent, at De ikke kunde være Arbejdet bekjendt, nok vilde have gjort mig opmærksom derpaa. En anden Grund for mig ei at fortie Deres Navn var denne, at jeg aldrig vilde kunne bekvemme mig til at paatage mig Æren for noget, der efter alles Mening var saa udmærket som Compositionerne til Uglspil, med mindre Kunstneren selv havde forlangt ei at blive nævnet, forøvrigt lover jeg Dem, saafremt nogen Kritik, der kan skade Dem skulde fremkomme, da (som jo

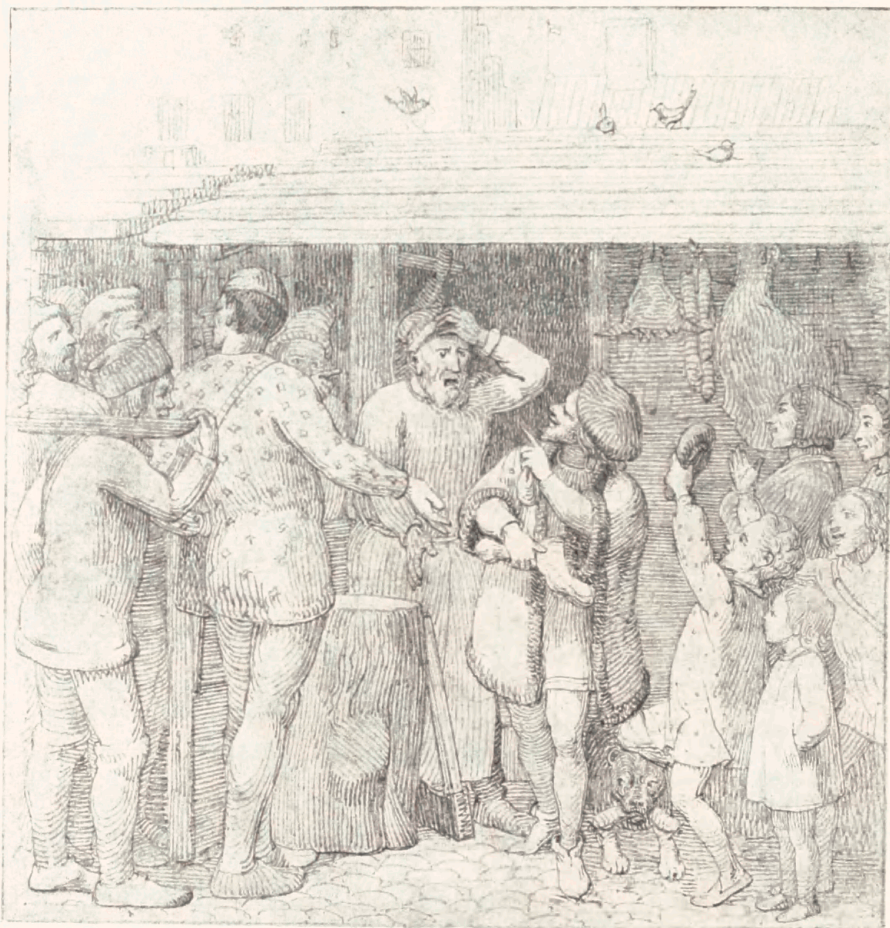
Skitse til Uglspil bliver landsforvist. München 1841.
Kompositionen helt ændret i det endelige Træsnit. (Rom II S. 13).

er i sin Orden) offentlig at tillægge mig selv de paaankede Feil, som forarsagede ved Udførelsen . . . ».

Flinch udsendte i Midten af 1841 den allerede nævnte pompøse Vinduesreklame, hvoraf kun kendes det ene Expl. i Kobberstiksamlingen, og en Subskriptionsplan; i denne kundgjordes, at Værket skulde omfatte tolv Hæfter. 1843–1844 fik han omsider udgivet fire Hæfter, men dermed standsede Udgaven, der ikke slog an. I de fire Hæfter findes ti Billeder tegnede af Frølich, deraf kun to, der kan antages tegnede paa Stokken af ham selv, nemlig »Uglspil som Linedanser« S. 11 og »Uglspils Hevn over Kockkepigen« S. 32 (overførte paa Træet uden at spejlvende de eksisterende Originaltegninger). – Senere i 1848–1849 trykte Flinch i sit Dagblad »Folket«s Føljeton en større Række Uglspil-Kapitler. Derefter laa hele det gamle Billedstof hen, indtil Træsnittene efter Flinchs Død erhvervedes af N. C. Roms Forlag, der først trykte et Udvalg af disse gamle Billeder, endelig samlede dem alle i den overfor omtalte Udgave. Foruden de to nævnte Billeder kan følgende af de senere trykte antages tegnede paa Træ af Frølich selv: »Uglspil sigter Mel i Maaneskin«, »Uglspil som Skræder«, »Uglspil paa Hønsehandel«, »Uglspil lærer et Æsel at læse«, »Uglspil som Flyvekunstner« og muligvis »Uglspil hos den danske Konge« og hans »Død og Begravelse«. Billederne findes i den her angivne Rækkefølge i N. C. Roms sidste Udgave I Hæfte Pagina 21 og 24, samt II Hæfte Pag. 6, 22, 25, 27 og 31.

Frølichs Bidrag til Uglspil bestaar af 28 Billeder. I Brev til Frølich ^{22/1} 41 skriver Lundbye, at han har overført de to Tegninger »de Blinde« og »Uglspil hos Slagterne« (*Din Øjesten*) paa Stokken. Den sidstnævnte er her gengivet efter Frølichs Blyantstegning paa Papir. I Flinchs ovenstaaende Brev

gives der Oplysninger om, hvem der har tegnet nogle af Frølichs andre Tegninger paa Træet. I saa godt som alle Tilfælde kan det ikke nægtes, at Tegningerne har lidt følelig derved. Det mærkes overalt, hvor hans originale Tegning er i Behold. Hvor jammerligt det kunde gaa ud over den oprindelige Tegning ses med al mulig Tydelighed af det Exempel »Uglspil beviser, at Bonde og Adel ligne hinanden«, der er afbildet (baade efter

Uglspil hos Slagterne. (Rom II S. 9).

Blyantstegning, München 1841. Overført spejlvendt paa Stokken af Lundbye. Frølich-Bogen I, 49.

Originaltegning og Træsnit) i Krohns Fortegnelse; og der findes endda værre Exempler. – Den Mærkelighed, at hverken Frølich selv, ej heller de andre, der overførte Tegningerne paa Træet, har gjort sig Ulejlighed med at bevare Kompositionen rigtig vendt, er noget, der hyppigt er Tilfældet med Frølichs Illustrationer. Det gjentager sig ogsaa i Raderinger til Asger Ryg og senere med mange Tegninger til Danmarkshistorien. Frølich har aabenbart ikke tillagt dette – ellers ret vigtige Punkt – større Betydning. En Undtagelse er Lundbyes Overføring af Slagterne, der er spejlvendt paa Stokken, saaledes at Billedet i Aftrykket viser sig som Originaltegningen. – Flere af de her efter Skitsebøger fra Dresden-Münchentiden fotograferede

Udkast og Forarbejder til Uglspil viser samme Egenhed. De viser ogsaa, at Frølich har tænkt paa at indramme Tegningerne med Arabesker, en Plan han desværre senere har opgivet, undtagen i den store Titeltegning »Uglspils Tanker«, der i N. C. Roms tidligere Udgaver var medtaget, og i hvilken Ranker og Slyng, hviede paa sort Bund voxer op omkring Figuren. – Hele denne Illustrationsopgave, der blev budt den unge Frølich paa det Tidspunkt, da han forlod sit Fødeland, har han sikkert ment sig forpligtet til at modtage. Han var enig med Lundbye i Synet paa slige Arbejder, de følte begge – og det samme var Tilfældet med Skovgaard – det som en kunstnerisk, en folkelig Pligt at bidrage til Menigmands Udvikling gennem let forstaaelige Billeder, særlig saadanne, der knyttede sig til vore Sagn og Æventyr. Her drejede det sig rigtignok om ganske grovkornede Historier, der ikke havde Rod i vor Folkedigtning, og det er neppe sandsynligt, at Æmnerne har begejstret Frølich, men han gjorde sin formentlige Pligt og holdt sit Ord, om han end ved at beklage sig over at blive nævnt som Illustratør paa Subskriptionsplanen, røbede sin Mangel paa virkelig Interesse for Arbejdet. – I Karl Madsens Bog om Lundbye og i Frølich-Bogen Igjøres der gennem Uddrag af Breve til Frølich Rede for Lundbyes forandrede Syn paa Flinch. Han fik efterhaanden et skarpt Blik for dennes Mangel paa finere Sands, bedømte ham strengt og tabte Interessen for at tegne til hans Bøger. – Efterhaanden blev Flinchs Almanak hans allerbedste Foretagende. Denne Folkebog gjorde ham til en velstaaende Mand, men han vanrøgtede den, og fik da efterhaanden dygtigere Konkurrenter. Ved hans Død i 1872 overtog Sønnen, den literært interesserede Alfred Flinch, Almanaken, som han forsøgte at gøre værdifuldere baade i Tekst- og Illustrations-Stof. Det kostede vistnok Størsteparten af Faderens efterladte Skilinger og vandt aldeles ikke Anerkjendelse i den gamle Kundekreds. A. Flinch forlod kort efter Landet og drog til Ame-

C. Henneberg. Blyantstegning af Frølich. 1840.

A. C. F. Flinch. Fotografi fra Treserne.

rika, men solgte forinden Forlaget og de gamle Beholdninger af Træsnit etc. – I nogle Aar i Treserne forestod Flinch sammen med Rosenhoff Ordningen af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelses Grundlovsfester i Frederiksberg Have. Deres Regnskaber over de betroede Penges Anvendelse findes i Raadstuearkivet.

Udkast til Uglspil sigter Mel i Maaneskin. München 1841.
Ikke spejlvendt paa Træstokken. (Rom I S. 21).

I Breve fra Frølich til Svend Grundtvig og Lundbye omtaler han en større Illustrationsplan, som han syslede med efter at han i Oktober 1845 var vendt tilbage til Dresden. Det var intet mindre end en ny Dødedans. Han omtaler den første Gang i Brev til Vennerne i Kbh. Jan. 1846, og til Lundbye i Florenz skriver han under $\frac{9}{5}$ 46: »... dernæst havde jeg begyndt en Dødningedans for Træsnit, men reed mig fast i nogle forbandede filosofiske Idéer, hvori det Hele blev hængende; har dernæst tegnet henvendte hundrede større og mindre Tegninger for Boghandler Wigand i Leipzig til Illustration af en »Jugend-Kalender«, der har fundet meget Bifald...« (se Frølich Bogen I, S. 161–63 og 169). Allerede under sit tidligere Dresdener-Ophold havde Frølich været en søgt Illustrator. Fra den Tid stammede det Venskab med Büchner, der varede ved langt hen i Frølichs Parisertid. Büchner skriver jævnligt for at formaa ham til at tegne til hans Kalendere (se f. Ex. Krohn Nr. 80 under 1858), og saa sent som i 1865, da Frølich var kjed af de Reproduktionsmetoder, han maatte bruge til Børnebøgerne i Paris, faar han Hetzel til at lade Büchner i Dresden skære alle Billederne i Træ til Bogen »Mademoiselle Lili à la campagne«. (Se Krohn Nr. 107. 1865.) – Angaaende de os hidtil ukjendte Træsnit til Dødedansen, er det nu lykkedes – ved Museumsinspektør Leo Swanes Hjælp – fra Dresdener-Kobberstikkabinettet at faa de sex Dødedans-Træsnit, som kun der

To Træsnit til L. Frølichs Dødedans. Skaarne af C. Henneberg.

synes bevarede, fotograferede. De har alle været trykte i Nieritz' »Sächsischer Volkskalender« 1848, og vi gjengive her fem af disse smaa Blade. Allerede sidst paa Aaret 1845 har Frølich gennem sin Fader hjemsendt et af disse paa Træ tegnede Billeder, som han overlod C. HENNEBERG at skære. Faderen meddeler, at Henneberg er glad for Tegningen og strax har taget fat paa Arbejdet. Han finder Planen om Dødedansen højst interessant,

Frølichske Dødedans Billeder. Dresden 1845-46.

Dødedans-Billedernes Indramning i Nieritz' Volkskalender 1848.

men undrer sig over, at en saa ung Mand har Lyst til at beskæftige sig med de alvorlige Motiver. I et nyt Brev af ^{27/1} 46 skriver Faderen, at Henneberg har leveret ham Aftryk af det færdige Træsnit, som han sender til Bedømmelse, » . . . det lader til, at han har stor Lyst til at komme til Dresden. . . . Jeg har imidlertid raadet til at vente, indtil Du skrev noget positivt om en saadan Rejse, jeg beder Dig derfor skrive snarest mulig . . . «. Henneberg rejste kort efter til Dresden, hvor han arbejdede i længere Tid. Der skar han endnu et af Dødedansbillederne, og disse to — Bjerghoeren, der bærer Rygkurven, og Flodskipperen med den hornblæsende Dødning ridende over Roret — findes ganske rigtig blandt de sex Træsnit fra Volkskalender 1848, og de er begge forsynede med Hennebergs Træskærermonogram. Det er forresten de bedst skaarne af de sex smaa Træsnit; i Kalenderen er Billederne anbragt i en Gren-Ramme, der forneden levner Plads

til et Vers, og derunder afsluttes med en Frise med hvide Dødedans-Figurer paa sort Bund. Denne Ramme er dog neppe tegnet af Frølich. (Angaaende C. Henneberg se endvidere i »Bogvennen« 1893 under »Afdøde danske Boghaandværkere« I.)

Frølich har i en ubenyttet Kladde til de kortfattede Livserindringer, han, 86 Aar gammel, nedskrev 1906, berettet om sin Ankomst til Paris: »Der skete det saa, at jeg fik Forespørgsel fra Kittendorff & Aagaard i Kjøbenhavn, om jeg vilde gjøre Tegninger til Fabricius' Danmarkshistorie. Ja, det var jo en Opfordring at bringe i Form, hvad jeg havde syslet med mest som mit eget. Da jeg læste Texten, havde jeg Billederne strax færdige i Hovedet. Udførelsen laa lige for, hvad mine Hænder var bedst øvet til. – Hele Arbejdet var som et Smørrebrød; alt lykkedes strax, næsten uden Forarbejder, sagtens meer og mindre værdifuldt – men i én Gyldning; derfor gik det ogsaa ned som varmt Brød; det viste sig bedst paa Skolebænkene. – Det var Saxos Sagnhistorie, der for min Fantasi var blevet til levende Billeder.« – Det er i Sandhed et beskedent Menneske, men en stor Kunstner, der her udtaler sig om en Bedrift i sin Livsvirksomhed. Og han har heldigvis Ret, thi disse smaa Billeder fik den største Betydning for flere Generationer af Danmarks bedste Ungdom. Derom foreligger mange Vidnesbyrd ogsaa fra Mænd, der senere selv vandt Ry som Kunstnere. – Om dette Arbejdes Tilblivelse foreligger nogle Breve fra Xylograf Axel Kittendorff til Frølich i Paris. Desværre er det i dette Tilfælde, som i flere andre, en beklagelig Kjendsgjerning, at Frølichs egne Breve er tabte. Hans Slægt og adskillige andre Modtagere af Breve fra ham har ikke bevaret disse. – *Under 14/4 1852 skriver Kittendorff:* »Ret megen Tak for de sendte Tegninger, de ere ypperlige, vi har først haft dem i nogle Dage og endnu har kun Wegener og Fabricius seet dem, begge have udtalt sig med megen Glæde om dem. . . . De ere fortrinlig tegnede til at skjære efter, kun er der paa to eller tre Steder nogle Overgange fra Skyggen til det dybeste sorte, som jeg for mit Vedkommende kunde ønske angivet med lidet bestemtere Manerer. Ihvorvel min Mening i sig selv vel intet har at betyde, og jeg maaskee heller ikke vilde driste mig til at udtale den, naar jeg stod overfor Dem, kan jeg dog ikke lade være at udtale min Glæde over Compositionen med Skjold, som jeg finder meget levende, sand og ypperlig tænkt – ligedan Viggos Figur, det er et ganske fortrinligt Hoved han har; om Rolfs Figur havde været lidt mere fremtrædende, troer jeg ikke vilde have skadet i Billedet, den Dristighed og Lune, hvormed Viggo fremtræder, føler man tydelig – jeg seer nu desværre, at jeg bliver for dristig i mine Yttringer, og skal ogsaa holde inde. . . . De otte resterende Compositioner kan De som tidligere sagt tegne i hvilken Størrelse De vil, kun ikke større end de sendte tre. Ligedan om de foretrækker ved nogle af Tegningerne at benytte Formatet paa den anden Led, da staaer det Dem frit for, . . . bliver de alle elleve af Størrelse som de sendte tre, er det godt, bliver der nogle af dem mindre, er det ogsaa godt, gjør ganske som De selv vil. Derimod de to Vignetter, som

Kong Skjold og Björnen. Efter Frølichs Originaltegning. Paris 1852.
Spejlvendt paa Træstokken.

vel er Skyld i Misforstaaelsen, maae ikke være større end en Trediedeel af Siden. . . . Hensigten med disse to Tegninger er, at de skal anvendes som Prydelse ved Afsnittets Begyndelse og Slutning. . . . Jeg har endnu kun faaet

Const. Hansens Priis, som er 10 Rdl. for Stykket af Tegningerne som medfølgende Aftryk [Gudefigurerne]; Wegener er ikke saa langt fremme endnu, saa han vil bestemme noget i den Retning. Jeg maae bede Dem, naar De ønsker Penge, da at lade os det vide, saa skal Deres Ønske blive opfyldt. Iligemaade maae De gjerne ile saa meget som muligt med Tegningerne, da vi meget snart skal til at begynde Udgivelsen . . . «. I det første af Kitten-

Hovedgruppen fra Billedet: Rolf og hans Mænd, der springer over Adils Ild.
Efter Frølich's Originaltegning. Paris 1852. Ikke spejlvendt paa Træstokken til Danmarkshistorien.

dorffs Breve, der er bevaret, og som er skrevet $\frac{1}{2}$ 52 (trykt i Frølich-Bogen II, 1921), findes opgivet Motiverne til de elleve først bestilte Tegninger, nemlig følgende Række: 1) Skjolds Kamp med Bjørnen (S. 47. *De herefter ved Billederne opgivne Pag. henviser alle til Originaludgaven af 1854.*), 2) Uffes Kamp med Saxerne (S. 52), 3) Rolf og Viggo (S. 56), 4) Rolf springer over Adils Ild (S. 59), 5) Rolfs Sæd paa Fyrisvold (S. 62), 6) Viggo dræber Hjartvar, 7) Kraka og Regnar, 8) Regnar i Ormegaarden (S. 77), 9) Hagbart og Signe (S. 84), 10) Hervør griber Sværdet Tyrfing, 11) Jættepigen, der tager Manden, hans Plov og Oxer i sit Forklæde. – Af denne Serie har Frølich ikke tegnet 6, 10 og 11. De to Regnar-Kraka-Motiver har han forenet i en Tegning. De fire saaledes udskudte Motiver har han erstattet med 1) Rolfs Død (S. 65), 2) Braavallaslaget (S. 70), 3) Stærkodder og Hother (S. 74), 4) Amlets Forstillelse og Hævn (S. 87). Hertil kommer: Arngrims Sønner (S. 90), og første Serie omfatter saaledes tolv store Tegninger. Endvidere er

Viggo har faaet Rolfs ene Guldring. Efter Originaltegningen. Paris 1852.
Spejlvendt paa Træstokken.

de to af Kittendorff omtalte mindre Tegninger blevne til »Valkyrierne« over Andet Afsnit (S. 41) og Valkyrien, der paa Havhesten bringer den faldne Helt til Valhal, Slutvignet til Andet Afsnit (S. 92). – De fleste af disse fjorten Billeder, der alle er skaarne i Træ, er tegnede paa Stokken af Frølich, inden han i Eftersommeren 1852 forlod Paris og rejste hjem. – I et Brev fra Kittendorff af $\frac{8}{7}$ 52 (ligeledes trykt i Frølich-Bogen II) takker han for de sidst modtagne Tegninger og glæder sig over, at Frølich er enig med ham i at undgaa de toucherede Tegninger, »de blive alle døde og kjedelige, om de end mange Gange fra Teknikens Side kan være beundringsværdige«. Tegningerne blive »betragtede som Mønstere«, og det ønskedes, »at de alle vare tegnede som Stærkodder med Bonden og Braavalla-Slaget.« – »Aagaard [der forestod Chemitypien] kunde nok have Lyst til at bede Dem radere nogle af de efterfølgende Billeder til Chemitypi af flere meget vigtige Grunde.« – Allerede i Brev af $\frac{2}{5}$ 1852 har Kittendorff opgivet Frølich otte

Bues. Død. i. Hjørningeviig=Slag.

Efter Originaltegningen. Kjbhvn. eller Paris 1852. Ikke spejlvendt paa Chemitypi-Pladen.

nye Motiver, som Fabricius foreslaaer; disse vare: 1) Palnatoke vedkjender sig Pilen ved Gravøllet, 2) Kong Svend fanges af Sigvald (S. 193), 3) Bue Digre springer overbord med sine Skatkister (S. 199), 4) Jomsvikingen trækker Hovedet til sig, saa at Øxen afhugger begge Hirdmandens Hænder, 5) Olaf Trygvesen kaster Sigrig Storraade sin Handske i Ansigtet (S. 205), 6) Einar Tambeskelver bortkaster den brustne Bue og griber Sværdet, 7) Kong Olaf springer overbord med Skjoldet over sit Hoved (S. 212), 8) Gunhild og hendes Slægts Drab, og tilføjer: »vælg som tidligere, hvilke som

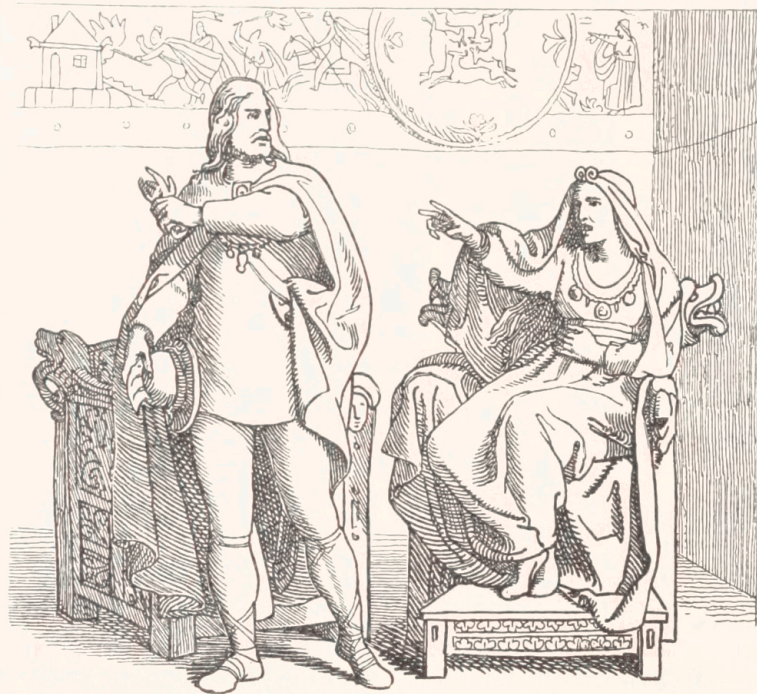
Chemitypiet fra Danmarkshistorien.

tiltale Dem, og tag andre som De synes bedre om istedetfor de udeladte«. Af disse nye Motiver har Frølich ikke tegnet til Nr. 1, 4, 6 og 8. I Stedet for har han tegnet Hakon Jarl ofrer sin Søn (S. 195), Englænderne maa betale

Danegæld (S. 203), Kong Olaf og Dronning Thyre (S. 207), Dronning Thyres Sultedød efter Slaget ved Svolder (S. 213). Disse otte Billeder hører til Bogens fjerde Afsnit og ere alle udførte i Chemitypi. Endnu rummer Danmarkshistorien enkelte Bidrag fra Frølich's Haand, følgende til Middelalderens femte Afsnit: 1) Den unge Erik Menved forviser sin Faders Mordere (S. 527), 2) Marsk Stigs Begravelse (S. 533), 3) Ærkebiskop Jens Grand føres fangen til Helsingborg (S. 537), 4) Kristoffer den Anden undertegner Haandfæstning (S. 556), 5) Niels Ebbesen undsiger Grev Geert (S. 569), 6) Grev Geerts Drab (S. 571), 7) Niels Ebbesen og den fattige Kvinde (S. 573) og – i sjette Afsnit – 8) Valdemar Atterdags sexaarige Datter Margrethe troloves med den svenske Kongesøn Hakon (S. 587). – Ogsaa disse otte Tegninger, hvoraf en Deel er mindre Billeder, er udførte i Chemitypi. Sex af dem er tydelig signerede Kbhn. 1853, saa godt som hele Resten er betegnet 1852 og enkelte endvidere Paris. – Den 3. Decbr. 1852, da det maa antages, at Frølich atter var i Paris, skriver Kittendorff: »Hermed har vi Fornøjelsen at sende Dem Aftryk af de af Deres Compositioner, som De ikke har seet endnu, gid de maa vinde Deres Tilfredshed.« Det drejer sig utvivlsomt endnu om Træsnitserien, thi det efterfølgende Brev af $\frac{2}{2}$ 1853 er det første som handler om Chemitypierne: »Kjære Frølich. . . Angaaende Raderingerne maae jeg med Aagaard beklage, at de ikke ere saaledes raderede, at de kan lykkes i deres Heelhed. De er slet ikke kommet igjennem Grunden, hvor De har benyttet den brede Naal; om det nu tildeels kan lykkes ved med megen Møie og Akkuratesse at eftergaae alle de brede Streger, er et Spørgsmaal, men det er den eneste Udvei. Skedevandet vilde aldeles ikke angribe paa dem, der blev forsøgt med, her bliver det jo desværre Deres egen Skyld, om de ikke bliver saa rene og klare, som ellers havde været Tilfælde, og som vel ogsaa vil komme til at skade Billederne i deres Virkning. Jeg havde troet at kunne sende Dem et Aftryk af en af Raderingerne, men vil dog ikke opsætte at berolige Dem angaaende Modtagelsen . . .«. Man har ifølge Brevet faaet de første til Chemitypi raderede Plader, som altsaa har haft den Mangel, at Frølich ikke er trængt helt igjennem Ætsegrunden, naar han benyttede den brede Naal. Har Aagaard klarat Manglen ved »med megen Møie og Akkuratesse at eftergaae alle de brede Streger«, saa maa han siges at have været særdeles heldig, thi netop disse Frølich's første Chemitypier er beundringsværdige, især fordi han har formaaet at bruge Methodens bredere og kraftigere, end nogen anden før eller senere har kunnet. Kong Svend fanges, Hakon Jarl, Bues Død og Olaf Trygvesen, der kaster sin Handske i Sigrids Ansigt, er fortrinlige Chemitypier. De skæmmes kun af en følelig hvid Konturering, der aabenbart er gjort med Gravstik efter Ætsningens Højstilling. Muligvis er det en Nødhjælp for at skjule Mangler, der hidrørte fra Efterarbejdet paa den kraftigt raderede Streg, der ikke helt har naaet gjennem Ætsegrunden. Sandsynligvis har de omtalte Mangler i Brugen af den brede Naal gjort Frølich usikker. Vist er det i hvert Fald, at de fleste af hans senere Raderinger for Chemitypi er udførte i et tyndere og magrere Streglag, mere i Overensstemmelse med den Behandling de andre Kunstnere anvendte for Chemitypi.

Det gjælder i høj Grad Marsk Stig og Niels Ebbesen-Billederne, og det sidste i hele Rækken: Margrethes Trolovelse. Derimod har Frølich bevaret sin friskere, brede Behandling i Kristoffer, der underskriver Haandfæstningen, og – især – i det brillante Chemitypi: Erik Menveds Dom over hans Faders Drabsmænd. – Det sidste Brev fra Kittendorff til Frølich i Paris er fra ²⁴/₅ 1853. Han sender deri otte Blade, antagelig Aftryk af de første otte Chemitypier og beder: »om De ret snart vilde lade os vide, hvad vi ere Dem skyldig. . . . De har ikke med et Ord omtalt det i Deres Brev. . . . De giver os jo rigtignok ikke meget Haab med Hensyn til at udføre flere Billeder til Danmarkshistorien, maaskee dog vi tør haabe paa bedre Tider, naar De har fæstet Boe herhjemme i Danmark. Hav førøvrigt ret og hjertelig Tak for Deres gode Hjælp med de Compositioner, som vi har modtaget. . . . Deres og Constantin Hansens Tegninger har været noget af det interessanteste, jeg endnu har skaaret.« – Kittendorff og Aagaards xylografiske Værksted og deres begyndende Forlagsvirksomhed havde i mange Aar Lokale i Bogtrykker Thieles Gaard, nuværende Walkendorffsgade Nr. 7. Om Karakteren af denne Virksomhed og om den kammeratlige Omgang imellem dem, der arbejdede paa dette Sted, har nuværende Museumsdirektør BERNHARD OLSEN, der selv havde begyndt sin Læretid der, fortalt i »Bogvennen« for 1900. – Den sidste, der toges i Lære som Xylograf i Virksomheden, var den nu afdøde ROBERT NEERGAARD. Efter hans Opgivelser kan her føjes Træskærer-navn til nogle af Træsnittene i Danmarkshistorien. Axel Kittendorff har skaaret Rolf og Viggo, Rolf springer gennem Ilden(?), Regnar Lodbrog [trykt i »Bogvennen« Aargang 1900] og Hagbart og Signe (signeret), snart sagt det bedst skaarne af alle Træsnittene. – Henneberg udførte Skjold, Rolfs Død (signeret), Amlets Forstillelse og Hævn (signeret). [Trykt i »Bogvennen« I 1893.] De øvrige syv Billeder er dels udførte af Aagaard: Braavallaslaget, dels af ham i Forening med en svensk Træskærer, der paa den Tid arbejdede der, og hvis Navn var Södermann. Om en anden Svensker, formentlig ved Navn Rahl, der menes at have arbejdet der, kan nu intet oplyses; Museumsdirektør Bernh. Olsen husker ham ikke. – Frølichs fædrelandshistoriske Billedrække omfatter tredive Tegninger, hvoraf altsaa de fjorten første er udførte i Træsnit, de sexten senere alle i Chemitypi. Igjennem Brevstoffet kan man konstatere, at han har opholdt sig i Kjøbenhavn fra August til henimod December 1852. Foruden i dette Tidsrum sandsynligvis at have tegnet enkelte af de fjorten første Billeder paa Stokken, har han utvivlsomt sat sig ind i Chemitypiens ret vanskelige Teknik. Ifølge Brevet ²/₂ 1853 ser vi, at han omtrent paa det Tidspunkt har sendt sine første Raderinger til Chemitypi hjem fra Paris. Da det nu viser sig, at en-deel af Chemitypierne til de senere Afsnit tydelig er signerede: Kjbh. 1853, erfarer vi derigjennem, at Frølich atter har været i Danmark i Løbet af 1853, hvad vi ikke ad andre Veje har vidst. Hr. Bernh. Olsen erindrer at Frølich ofte kom paa Værkstedet ved Aftentide og tegnede eller raderede flittigt. – Kittendorffs Haab: at formaa Frølich til at tegne flere Billeder til Danmarkshistorien, gik ikke i Opfyldelse. Han, som flere andre af Frølichs Kunstvenner, der stadig opfordrede ham til at vende tilbage til Fædreland-

det, opnaaede ikke deres Hensigt. Frølich's Flensborg-Ophold, hvor han for Staten og Justitsraad Paulsen malte fire store Malerier, levnede ham ogsaa Tid til at sysle med Illustration baade for Træsnit og Chemitypi; men det viste sig iøvrigt, at Fædrelandet ikke havde yderligere Brug for hans rige Evner. Billederne til Danmarkshistorien blev den glimrende Afslutning paa hans Ungdoms højeste Interesser. Her gjengives nogle af Danmarkshistoriens Billeder efter de oprindelige Originaltegninger. Den første af disse Originaler der fremdroges, var Arngrims Sønner, og Gjengivelsen fandtes i Krohns Fortegnelse »Bogvennen« 1898-99. Nu ejer Haandtegnings-samlingen i Statens Museum for Kunst en Række af de oprindelige Tegninger. – Utvivlsomt er flere af Træsnittene kun matte Gjengivelser af Frølich's Tegninger, og selv har han ved Overføringen paa Træstokken tilsat endel af sit enestaaende mandige og myndige Greb om Opgaverne og af den Kraft og Bredde som Originaltegningerne eje. – Helt frigjort var han nu for Dresdener-Skolens Maner, der i nogle Aar tog Friskheden af hans Tegninger. Han raadete over den herligste Behandling, der passede lige til Træsnittet, og ved Siden af »disse Fortrin har Billederne ogsaa den Egenskab at være dybt originale, ulig al anden Illustrationskunst og upaavirket fra den«.

Olaf Trygvessen kaster Sigrid Storraade sin Handske i Ansigtet.
Chemitypiet fra Danmarkshistorien.

*Chemitypierre »Bues Død«, »Olaf og Sigrid« er velvilligst udlånt til »Bogvennen«
af G. E. C. Gads Forlag.*